

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

JITKA BRYCHTOVÁ

Roční období ve školní družině - výtvarné řady.

(Východiska pro tvorbu integrovaných tematických celků)

Část A

Seasons in public nursery - art cycles

(The bases for creation of integrated theme unit)

Part A

Vedoucí práce: Mgr. Lucie Hajdušková

Praha 2009

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

V Praze dne 21. 3. 2009

vlastnoruční podpis

Poděkování

Ráda bych touto cestou vyjádřila svůj dík Mgr. Lucii Hajduškové za její cenné připomínky, trpělivost a ochotu při vedení mé bakalářské práce. Můj dík patří také dětem, které se zapojily do tvořivé činnosti, a všem dobrým lidem, kteří mi byli nápomocni.

Anotace v českém jazyce

Tématem bakalářské práce jsou specifika a možnosti výtvarné tvorby ve školní družině při základní škole. Konkrétně se práce zabývá různými aspekty přípravy a realizace výtvarného projektu (provázanost na výuku, kontinuita námětů a zadání, mezipředmětové vazby a širší socio-kulturní kontexty), složeného z několika na sebe navazujících výtvarných řad. Uzlovým tématem projektu jsou roční období.

Klíčová slova

Výtvarná výchova, výtvarná tvorba, školní družina, výtvarné řady, výtvarný projekt, roční období.

Anotace v anglickém jazyce

The topic of bachelor work are specificities and possibilities of art creation in public nursery. The work is concerned with various aspects of preparation and implementation of art project (link to the teaching, the continuity of ideas and impressions that cross-links and the wider socio-cultural contexts), which consists of several integrated art cycles. Main theme of the art project for social nursery are the seasons(spring, summer, autumn and winter).

Klíčová slova

Art education, art creation, public nursery, art cycles, art project, seasons.

Souhlasím s půjčováním bakalářské práce v rámci knihovních služeb.

Obsah

Úvod

1.	Prostředí školní družiny a jeho možnosti pro výtvarné činnosti (část A)	7
1.1	Zájmové vzdělávání a role školní družiny.....	7
1.2	Má práce ve školní družině.....	9
1.3	Využití výtvarných činností ve školní družině.....	10
2.	Projektová metoda ve školní družině	12
2.1	Základní charakteristika projektové výuky.....	12
2.2	Možnosti projektové výuky ve školní družině.....	13
3.	Jaro, léto, podzim, zima (Roční období ve školní družině)	15
3.1	Představení projektu.....	15
3.2	Struktura projektu.....	17
3.3	Cíle projektu.....	21
4.	Přípravy a realizace projektu	23
4.1	Přípravy projektu Jaro, léto, podzim, zima (část B).....	24
4.2	Zima.....	24
4.3	Reflexe a analýza některých hodin z výtvarné řady Zima.....	59
5.	Závěr	60
	Seznam literatury.....	62

Úvod

...v jediném okamžiku se pootevře štěrbinu, kterou spatříme cosi z tajuplné bytosti jménem příroda, cosi z její prastaré čistoty, pak si vzpomeneme, že právě toto nám dává náš život, uvědomíme si, že žijeme a že největší zážitky jsou ony zdánlivě nepatrné lidské okamžiky... (HORKÁ, 1993)

Toto vyjádření J. Cornella má vystihnout okouzlení přírodou. I já jsem byla již několikrát okouzlena. Měla jsem příležitost do přírody vstoupit a nechat se jí obklopovat, dotýkat se jí. Vnímala jsem ji nejen zrakem, hmatem ale i sluchem. „Hlasy přírody“ se mi ozývaly v lese, na louce, u rybníka, prostě všude tam, kde bylo šumění přírody zřetelné. Příroda ve mně zanechala a neustále zanechává jistou stopu.

Pro svoji bakalářskou práci jsem si vybrala téma, které bych mohla přímo šít na míru své práci ve školní družině, tedy přípravu a realizaci projektu „*Roční období ve školní družině.*“ Už delší dobu bylo mým přáním vytvořit výtvarný projekt, který by dětem poskytl kromě nových výtvarných dovedností, kulturních znalostí z oblasti umění a vizuální kultury, také jakési „spříznění a splynutí s přírodou“. Líbí se mi, že samo téma je natolik široké, že dětem umožňuje dostatek volného prostoru pro jejich vlastní objevování, realizaci a mnohostranné uchopení tématu.

Bakalářská práce se dělí na dvě základní části. V první části (část A) jsem se pokusila čtenáři přiblížit prostředí školní družiny, pro které jsem výtvarný projekt navrhovala a částečně realizovala. Konkrétně zde popisuji role školní družiny v zájmovém vzdělávání, způsob jakým jsem využila výtvarných činností a vlastně tak popisuji možnosti projektové výuky ve školní družině. Od první části jsem byla nucena, z důvodu velkého rozsahu textu, oddělit přípravy na projekt. Ten přikládám ke své bakalářské práci jako samostatný text (část B). Přípravy projektu (část B) by neměly být čteny bez návaznosti na část A, která jim tvoří rámec. Přesto se dá s přípravami pracovat odděleně, například jako s plánem k projektu.

V první části (A) uvádím pro ilustraci pouze jednu didaktickou řadu, a to Zima. Tuto jsem realizovala celou. Ostatní didaktické řady projektu jsem realizovala buď částečně, nebo ještě realizovány nebyly. Didaktickou řadu Zima a ostatní realizované úlohy jsem fotograficky zaznamenávala a přikládám k textu tedy také obrazovou dokumentaci, ukázky prací dětí.

1. Prostředí školní družiny a jeho možnosti pro výtvarné činnosti

V této první kapitole bych ráda popsala nejprve z širšího hlediska tři základní východiska (zákon, RVP, pedagogika volného času) určující obsahovou a formální stránku školní družiny a její funkce ve výchovně vzdělávacím procesu. V další části kapitoly tuto obecnou stránku přiblížím na základě své dlouholeté praxe a vysvětlím důvod výběru a zaměření se na výtvarné činnosti. Cílem této kapitoly je uvést čtenáře do souvislostí, které jsou pro mou práci (vychovatelky ve školní družině na základní škole) důležité.

1.1 Zájmové vzdělávání a role školní družiny

Školní družina je jedním ze školských zařízení zřizovaných za účelem poskytování zájmového vzdělávání přihlášeným účastníkům¹. Zájmové vzdělávání² se zaměřuje na výchovu, vzdělávání a zájmovou činnost mimo vyučování. Činnosti probíhají formou pravidelných a příležitostných aktivit z oblasti vzdělávací, odpočinkové, zájmové činnosti, rekreační a umožňuje žákům i přípravu na vyučování.

Východisky činnosti školní družiny jsou kromě obecného legislativního rámce daného školským zákonem a prováděcí vyhláškou také Rámcově vzdělávací programy (především pro Základní vzdělávání) a pak vnitřní řád vydaný ředitelem školy. Pokud je školní družina zřízena jako součást školy její cíle a obsahy by měly být v návaznosti na její Školní vzdělávací program. Pro školní družiny nebyl zatím vytvořen Rámcově vzdělávací program³, ale od roku 2007 mají pedagogičtí pracovníci ve školních družinách k dispozici například *Metodiku pro podporu tvorby školního vzdělávacího programu ve školských zařízeních pro zájmové vzdělávání*. (kolektiv autorů, 2007)

Dalším nezbytným východiskem pro činnost družiny je dodržování obecně platných pedagogických zásad. A to především v tom smyslu, že respektuje zájmy, schopnosti a možnosti přihlášených účastníků a je také v souladu s představami zákonných zástupců a

¹ na základě § 111 zákona č. 561/2004 Sb., školský zákon, ve znění pozdějších úprav

² Legislativní rámec je vymezen prováděcí vyhláškou č. 74/2005 Sb., o zájmovém vzdělávání, kterou vydalo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR v souladu se zmocněním obsaženým v § 112, 121 odst. 1 a § 123 odst. 5 školského zákona.

³ Jitka Rydvalová, Školní družiny a školní kluby, dostupné na: <http://www.rvp.cz/clanek/665/1177>

rodičů dětí. Z těchto východisek vyplývají důležité rysy práce vychovatele. Osobně považuji za stěžejní a) *dovednost plánovat* aktivity podle ŠVP v souladu s obecně závaznými předpisy a b) *schopnost řídit a koordinovat* různorodé aktivity podle potřeb jednotlivce a v souladu s představami zákonných zástupců. A v neposlední řadě také *umět vzdělávat a vychovávat*.

V současnosti je školní družina chápána jako: „*školské zařízení výchovy mimo vyučování, jež je mezi ostatními zařízeními určenými pro volný čas dětí nejčetnější, zaměstnává nejvíce vychovatelů a jeho odděleními prochází nejvíce dětí.*“ (HÁJEK, PÁVKOVÁ, 2007, s. 9.) Školní družina může být zřízena jako součást základní školy, tedy právnické osoby vykonávající činnost školy, nebo jako samostatná právnická osoba. Je určena dětem prvního stupně základní školy, ve výjimečném případě může být určena i pro děti druhého stupně.

Dá se říci, že školní družina je součástí každodenního života většiny dětí mladšího školního věku. Děti do ní chodí jak ráno před začátkem vyučování tak odpoledne po jeho skončení. Průměrně děti stráví v družině kolem 3 hodin. Počet i struktura dětí v oddělení ŠD se v průběhu odpoledne často mění.

Časové i obsahové rozvržení a uspořádání činností školní družiny se řídí především požadavky psychohygieny. To znamená, že prostředí družiny má být takové, aby podporovalo zdravý tělesný, duševní i sociální vývoj dítěte. Program se zaměřuje hlavně na odpočinek, relaxaci a zájmové činnosti dětí. Hájek a Pávková (2007) píše, že: „*Práce školní družiny je zcela samostatnou oblastí vzdělávací činnosti a řídí se specifickými požadavky a pravidly pedagogiky volného času.*“ V tomto ohledu tedy navazuje činnost družiny také na pedagogiku volného času. (PÁVKOVÁ a kol., 2008)

Při práci vychovatele ve školní družině je podstatné, že působí na děti v době po vyučování, kdy jsou děti už poměrně unavené. V této době se projevuje u dětí potřeba dělat a zabavit se takovými činnostmi, které kompenzují například dlouhé sezení při vyučování. Po době klidného odpočinku tak mohou následovat činnosti zaměřené na pohybovou rekreaci a zájmové činnosti. Mezi zájmové činnosti nejčastěji můžeme zařadit výtvarné, rukodělné, hudební, literárně - dramatické, přírodovědné a vlastivědné činnosti. Děti se jim věnují zhruba 1,5 hodiny z celkového času stráveného v družině. Po nich můžeme do programu zařadit také přípravu na vyučování. Někdy se jednotlivé činnosti navzájem prolínají (např.

relaxační vycházka v přírodě může být zároveň motivací pro přírodovědnou zájmovou činnost).

1.2 Má práce ve školní družině

Pracuji ve školství jako vychovatelka nepřetržitě od roku 1992. Od 1. 9. 2002 jsem byla ustavena vedoucí vychovatelkou na ZŠ Jihlava a vedu na naší škole školní družinu a školní klub. Obě tato zařízení jsou zřízena jako součást ZŠ.

Od roku 2006 studuji na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy, obor vychovatelství. Výuka na VŠ mi pomohla pochopit některé nedostatky mé činnosti (třeba při výtvarných činnostech byla koncepce mé práce méně ucelená a nevyjasněná ve výtvarném problému). Na základě poznání těchto nedostatků jsem si uvědomila, co mohu zlepšovat a jak činnost školní družiny obohatit a rozšířit.

Školní družinu chápu jako místo pro děti, kde si mohou odpočinout, kde si nejen hrají a tvoří, ale i nenásilnou formou rozšiřují své poznatky z vyučování. Od tohoto odvozují její základní funkce a) relaxační, b) zájmová a c) vzdělávací. Když si děti mají možnost samy vybírat, co budou v družině dělat, část z nich vždy zvolí výtvarné činnosti. Je to jeden z důkazů toho, že výtvarná výchova ve školní družině má v životě dětí nezastupitelné místo. Proto také výtvarné aktivity dětem v družině cíleně nabízím a zahrnuji do programu. Mně osobně jsou výtvarné činnosti velmi blízké, má to asi dva hlavní důvody. Výtvarné činnosti podle mého názoru skýtají nepřehlednou škálu aktivit natolik různorodých, že je snadné do nich vtáhnout každé dítě bez ohledu na úroveň jeho individuálních schopností. A pak jejich prostřednictvím může dítě jinou formou znovuprožívat (vzpomínat a zaznamenávat) zážitky z ostatních zájmových aktivit, jakými jsou například sport, četba, hudba, společenské hry, vycházky do přírody, apod.

Většinu výtvarných aktivit se snažím připravovat tak, aby navazovaly na přirozené potřeby dětí. Snažím se je podporovat v hravosti, rozvíjet jejich fantazii, kreativitu, ale také rozumové poznání, přispívat k rozvoji zručnosti a technické dovednosti. Všimla jsem si, že děti do výtvarné tvorby není třeba nutit, většinou se samy rády do tvoření zapojují, nebo přicházejí s vlastními nápady a náměty, které jim pak pomáhám realizovat v tvorbě.

V našem Školním vzdělávacím programu máme tři základní cíle. Prvním z nich je *rozvoj osobnosti*, druhým *poznávání světa* a třetím *vzdělání jako prostředek uplatnění na trhu práce*. Výtvarné činnosti a aktivity, které s dětmi realizujeme v družině, se snažím k těmto třem cílům směřovat. Také aktivity, které jsem připravovala a částečně realizovala pro tuto práci, jsem směřovala k těmto třem cílům.

1.3 Využití výtvarných činností ve školní družině

Školní družina, jak je výše uvedeno, je zařízení zájmového vzdělávání, prostřednictvím kterého by mělo být u každého přihlášeného účastníka dosahováno výše uvedených specifických cílů Školního vzdělávacího programu. Tím jsou jednoznačně vymezeny funkce školní družiny (relaxační, zájmová a vzdělávací) a také struktura výtvarných a dalších činností. Všechny uvedené funkce školní družiny a činnosti jsou z pohledu naplnění hlavních cílů rovnocenné. Výtvarné činnosti mají, dle mého soudu, v tomto naplňování nezastupitelné místo.

Výtvarnou výchovu ve školní družině nezužuji pouze na výtvarné projevy dětí, za významné považuji všechny činnosti, ve kterých se uplatňuje estetický vztah ke skutečnosti - různé typy vycházek, společné hry, práce s literaturou, kulturní či sportovní akce a jiné. Všechny tyto činnosti přinášejí emocionální zážitky a snadno se stávají motivací a podkladem pro výtvarnou činnost.

V činnostech odpočinkových a rekreačních se snažím dětem poskytovat prostor pro spontánní výtvarné činnosti. Například děti samy od sebe, když jsme venku, kreslí do písku, na asfalt, nebo také do sněhu. Tyto spontánní tvůrčí aktivity dětí se snažím pak jen lehce směřovat k uvědomělému tvoření. Například je upozorňuji, jak jejich tvorba ovlivňuje okolní prostředí, jak ho mění, ozvláštňuje.

Zájmovými činnostmi prostupují výtvarné aktivity nejvíce. Výtvarná činnost zde nabízí objevování různých výrazových prostředků a postupů. Objevování skrytých tvořivých schopností dětí, ale také rozvíjení těch stávajících. Děti se snažím podporovat ve směřování k osobitému sebevyjádření. Zážitky ze všech ostatních zájmových činností (například sport) mohou být inspirací a tématy při výtvarném osvojování skutečnosti. Podobně využíváme

podněty z přírodovědných vycházek, které využívám k rozvíjení výtvarného vnímání a objevování nových estetických stránek skutečnosti.

Zájmové a vzdělávací funkce družiny se do značné míry mohou překrývat. Ale vzdělávací funkce družiny je asi nejvíce specifikována tím, že děti mohou čas ve školní družině využít pro doučování se a přípravu na další školní den. Při výtvarných činnostech někdy dosahují velmi dobrých výsledků i děti, které jsou jinak ve vyučování např. matematiky nebo českého jazyka neúspěšné, což většinou znamená, že se spíše za neúspěšné samy považují. Vychovatel tedy může vhodným motivováním, hodnocením a podporou při tvorbě působit na sebevědomí takového dítěte a vést je tak ke zlepšení práce a pocitu z ní i při vyučování.

2. Projektová metoda ve školní družině

V předchozím textu jsem popsala obecné fungování družiny ve škole dané školským zákonem, prováděcí vyhláškou a rámcovým vzdělávacím programem. Vyplynuly důležité rysy práce vychovatele v družině. Těmito rysy, nebo charakteristikami jsou a) práce s různě starými dětmi, což přináší také b) práci s dětmi na různé úrovni vzdělání a pak c) s dětmi různě zájmově orientovanými. Jednou z forem, jak tyto rysy uplatnit v praxi, tedy jak plánovitě koordinovat a řídit zájmové vzdělávání různorodé skupiny účastníků (tzn. účastníků různého věku, úrovně vzdělání, zájmů, ale i pohlaví) je projektová metoda práce. V následující kapitole se budu touto metodou zabývat, stručně ji popíši a pak představím svůj návrh a osnovu projektu týkající se tématu zvoleného pro tuto bakalářskou práci.

2.1 Základní charakteristika projektové metody

V této části textu se nebudu podrobně zabývat všemi charakteristikami projektové metody, k tomuto účelu byla sepsána řada jiné odborné literatury (v literatuře). Vybrala jsem jen ty charakteristiky, které se mi zdají být pro mou práci stěžejní.

Těmito základními stěžejními rysy se mi zdají být možnost a) realizovat společnou tematickou myšlenku v různých kulturních, historických a společenských souvislostech (širších i užších), b) vést skupinovou práci dětí různého věku a zájmového zaměření, dále c) uplatňovat princip mezipředmětových vztahů, d) tréninku osobnostně sociálních kompetencí (prostřednictvím spolupráce, vzájemné pomoci mezi dětmi, vedením dialogu atd.) a pak možnost e) navazovat na školní výuku.

Důležitým rámcem se mi zdá být to, že projektová metoda spojuje učivo společnou myšlenkou a na problému se pracuje v souvislostech. Charakteristickým znakem projektové metody je strukturovaná činnost, která vychází nejen od učitele, nebo vychovatelů, ale také od samotných žáků. To znamená, že se kontinuálně odvíjí od prvotního námětu k dalším a rozšiřujícím námětům. Tyto jsou v jednotlivých fázích realizovány, vznikají konkrétní výstupy a ty jsou vždy prezentovány a hodnoceny. Jednotlivé fáze a jejich výstupy jsou pak zakomponovány do jednoho výstupu (například: výstava, prezentace, album, číslo školních

novin, atd.), který slouží také jako podklad k závěrečnému zhodnocení a reflexi projektu jako celku.

Výuka v rámci projektu má řadu kladů a záporů. Pro mou práci ve školní družině se mi zdá být důležité to, že projekt umožňuje dítěti zapojit se podle svých individuálních možností. Rozvíjí jeho samostatnost, kritické myšlení a podněcuje se jeho fantazie a estetické cítění. Dítě se při práci učí pracovat s různými informačními zdroji, činnost vybízí ke spolupráci, respektu, komunikaci a kompromisu. To vše vede k zvyšujícímu se pocitu zodpovědnosti za výsledek práce. Záporů v projektové výuce mnoho nespátřuji, snad jen to, že práce na projektu může určitým způsobem omezovat individualitu dítěte.

Projekty umožňují sledovat více cest při ztvárňování myšlenky nebo problému, nahlíží na témata různými pohledy a z několika stran, což přesně vystihuje v zásadě přirozenou součást výuky výtvarné výchovy. Ve výtvarném projektu se myšlenky rozvíjí specifickými výtvarnými prostředky, spojují se s prožitkovými aktivitami a obohacují tak výtvarné cítění dítěte. Přínos výtvarně zaměřeného projektu vidím například v tom, že umožňuje změnu myšlení, a to prostřednictvím mnohostranného pojetí světa (mnoha pohledů na jeden základní námět). Věra Roeselová k tomu píše: „*Východiskem pro první výtvarné projekty se stává tematická řada, kterou dále rozvíjejí odbočující myšlenkové či výtvarné podněty.*“⁴ Ve svém projektu jsem také postupovala od základního námětu a postupně ho rozvíjela v na sebe navazujících tematických řadách.

2.2 Možnosti projektové výuky ve školní družině

Ve školní družině jsou vynikající podmínky pro projektovou výuku, především pro realizaci výtvarných řad. Každodenní a pravidelný kontakt s dětmi umožňuje téma důkladně společně připravit, dotýkat se ho při vycházkách, nad knížkami a v rozhovorech. Mnoho témat je možné realizovat přímo venku v přírodě.

Navození tématu a jeho řešení můžeme vzhledem k délce školního roku a pravidelné docházce dětí (ráno i odpoledne) rozložit do několika dnů, ale i týdnů. Realizace samotného

⁴ ROESELOVÁ, Věra. Řady a projekty ve výtvarné výchově. Praha: Sarah, 1997. s. 33. ISBN 80 - 902267 - 2 - 8

projektu pak může trvat od jednoho až po několik měsíců a může být podložena řadou dalších na první pohled s projektem nesouvisejících společných i individuálních zážitků.

Uvědomuji si některá úskalí při realizaci projektu v podmínkách mého pracoviště, zejména (časové omezení na přípravu, množství společně realizovaných akcí různých oddělení, členění na kroužky).

3. Popis projektu Jaro, léto, podzim, zima (Roční období ve školní družině)

V této třetí kapitole představím pozadí a podhoubí projektu, který jsem připravovala a z části realizovala ve školní družině základní školy Jihlava, kde působím.

3.1. Představení projektu

Už delší dobu bylo mým přáním vytvořit pro děti výtvarný projekt, který by jim poskytl kromě nových výtvarných dovedností a kulturních znalostí z oblasti umění a vizuální kultury, také jakési „spříznění a splynutí s přírodou“. Téma přírody považuji pro současné vzdělávání a výchovu za důležité. Pro děti je podstatné objevování a sledování základních přírodních zákonitostí a jejich proměn souvisejících s vlivem člověka. Tedy můj projekt také směřuje k zamyšlení se nad vztahem člověka a jeho okolí a přírodního prostředí.

Již před 352 lety Jan Ámos Komenský řekl: „*Když je to možné, necht' vše je vnímáno všemi smysly, věci viditelné očima, věci slyšitelné ušima, věci čichatelné nosem, věci chutnatelné jazykem. Když je to možné, necht' vše je vnímáno všemi smysly společně. Necht' se tak děje... Nic není v rozumu, co nebylo ve smyslech.*“ (Didaktika magna, Amsterdam 1657)

Mým záměrem tedy je, aby se děti s tématem potkávaly skrze své smysly a osobní prožitky. Jde mi o to, aby přecházely z role pouhého pozorovatele do role aktivního účastníka. Jsme zvyklí vnímat a seznamovat se s okolním světem převážně skrze zrak a sluch. Ve svém projektu budu navazovat na takto zprostředkované smyslové zkušenosti, ale zároveň bych dětem ráda zprostředkovala další smyslové podněty (hmatové, chuťové, čichové, tepelné, atd.), které jejich chápání tématu mohou rozšířit.

Pro svou bakalářskou práci jsem zvolila téma „*Roční období ve školní družině*“. Téma Roční období bylo z mého pohledu vhodné pro výtvarný projekt, také z toho důvodu, že je zpracovávaným a aktuálním tématem jak pro umělce, tak filozofy a vědce (podrobněji viz. Kapitola 4.). Za jeho největší výhodu považuji to, že svou šířkou umožňuje dětem dostatek volného prostoru pro samostatné objevování, pro vlastní realizaci a uchopení tématu.

Na začátku své práce jsem si uvědomovala, že chci dětem zprostředkovat kontakt s přírodou. Již odnepaměti slyšíme zpěv ptáků, šumění deště... Mnozí dospělí si často a rádi lehají do trávy, se zavřenýma očima poslouchají zpěv ptáků, šumění větví a listů. Toto přiblížení se přírodě nám přináší radost, klid, uvolnění, zvláštní a osobní způsob dotyku s přírodou. A co děti? Jistě i ony v sobě nosí touhu se přírodě přiblížovat a poznávat ji. Může mít vůbec takové setkání pro děti nějaký smysl a význam? Pokud ano, jakým způsobem jim setkání zprostředkovat? Kde? Mohu jim v jejich setkání s přírodou a jejími zákonitostmi nějak pomoci? Jak? Co nám v tomto směru nabízí - *výtvarná výchova a prostředí školní družiny*?

Výtvarný projekt *Roční období* se skládá ze čtyř základních didaktických řad pojmenovaných podle ročního období: Jaro, Léto, Podzim a Zima. Pro toto snad „klasické“ rozdělení jsem se rozhodla z následujících důvodů.

Za prvé proto, že činnosti školní družiny mají navazovat na školní vyučování - zároveň se jedná také o jeden z požadavků pedagogiky volného času. Hájek a Pávková k tomu říkají: „(Návaznost - pozn. autorky) *Zahrnuje požadavek spolupráce učitelů a vychovatelek, předpokládá možnost vzájemného doplňování školního vyučování a výchovně - vzdělávací práce školní družiny. V době mimo vyučování je tohoto cíle dosahováno specifickými, od školního vyučování výrazně odlišnými prostředky.*“ (HÁJEK, PÁVKOVÁ, 2003, s. 24). Ve školní družině probíhá proces učení jinak, než při vyučování ve škole. Zatímco ve škole je získávání klíčových kompetencí prostřednictvím činnostního učení a prostřednictvím předávání souboru vědomostí učitelem v rovnováze, ve školní družině činnostní učení převažuje.

Návaznost na školní výuku spatřuji také v tom, že i slabikář, se kterým děti v naší škole pracují, je rozdělen na jednotlivá roční období. Mnoho výtvarných činností, které jsem do projektu zařadila je tedy v návaznosti na to, co se právě děti učí ve vyučování (viz. kap. 4, např. poznáváme hnízda, probouzení přírody na jaře, učíme se, jak běží čas, dary přírody na podzim, Vánoce - zvyky a obyčeje). Druhým z důvodů jsou tradice a historie.

Přiblížit dětem roční období - jaro, léto, podzim a zimu s jejich zvláštnostmi ve vztahu k zděděným hodnotám a s důrazem na mimořádnou schopnost našich předků čerpat životní návyky a zkušenosti z přírody, je dle mého velmi důležité. Předávání Informací o životě předků i o tom, že tradice stále žijí v nás, mnohdy více než si to připouštíme je pro děti velkým přínosem.

Uvědomuji si šíři mnou zvoleného tématu a různost jeho didaktického uchopení. Koncipovala jsem ho převážně jako nahlédnutí na vztah člověka a přírody skrze jednotlivá roční období a jejich specifika. Mým úmyslem je téma hlavně zprostředkovat přijatelnou formou adekvátní k věku dětí a reflexí prohlubovat jejich již nabyté zkušenosti. Přála bych si, aby podněty, které projektem zprostředkovávám, nezůstaly ve formě nespojitých od sebe oddělených informací, ale aby vedly ke kritickému a reflektujícímu myšlení. Věra Roeselová k tomu říká, že: *„Dítě odchází obohaceno o podněty k přemýšlení, které vedou k prohloubení poznání okolního světa, sebe sama nebo vlastní situace.“*⁵

Pro realizaci mého projektu je velmi cenné umístění naší školy. Naše základní škola se sice nachází v blízkosti centra, ale v jinak klidné části města. Ve škole mají děti k dispozici dílnu pro práci se dřevem a kovem, dílnu pro práci s textilem, kuchyňku, ale také školní pozemek, záhony, ovocný sad a zahradu s ohništěm. V těsné blízkosti naší školy se nachází také les, rybník a dokonce řeka.

V následující kapitole představím hlavní strukturu svého projektu a jeho konkrétní cíle. Některé části projektu jsem v rámci své pedagogické práce realizovala, konkrétně *Jaro: Hra pro vítr, Léto: Koho schovám pod svůj deštník, Podzim: Královna podzimu, Koláče podzimu* a celou výtvarnou řadu *Zima*. Tyto realizované výtvarné řady jsem reflektovala a tak součástí mé práce jsou také reflexe, rozbor a zhodnocení realizovaných hodin a návrhy případných změn projektu a jednotlivých didaktických řad. Tato část textu je doplněná dokumentačními fotografiemi.

3.2 Struktura projektu

Výtvarný projekt „Roční období“ je určen dětem ve věku od 6 do 9 let, které navštěvují školní družinu na základní škole. Projekt se skládá ze čtyř základních didaktických řad pojmenovaných podle jednotlivých ročních období: Jaro, Léto, Podzim a Zima. Projekt je koncipován jako celoroční.

⁵ ROESELOVÁ, Věra. Proudění ve výtvarné výchově. Praha: Sarah, 1999. s. 15. ISBN 80 - 902267 - 3 - 6

Každá didaktická řada obsahuje čtyři základní úlohy a jednu nebo více „přechodových“. Tyto přechodové úlohy představují most mezi jednotlivými řadami a mají zajistit plynulou návaznost mezi čtyřmi základními celky (za takovou považují: Hra pro vítr, Vzpomínka, Náš strom, Vnitřní světlo a teplo, viz. kapitola 4.). Tyto přechodové úlohy jsou inspirovány vývojem, různými přechodovými ději a změnami v přírodě.

Podrobná a přesná struktura v podobě příprav na jednotlivé didaktické řady projektu je uvedena v druhé části této bakalářské práce (část B). Ale pro přehlednost a čtenářovu orientaci uvádím už zde přehlednou tabulku čtyř základních okruhů, názvů úloh a jejich cílů. V následujícím textu představím hlavní cíle projektu.

JARO - ZROD (březen - květen)

1) Volání jara VP: rozšiřování palety odstínů (valéry), VT: malba temperovými barvami	2) Kdypak motýlku vykoukneš na svět? VP: zkoumání vlastních pocitů pomocí proměny-proměna, klubání, perforace papíru, tělová akce VT: akční tvorba, práce ve dvojicích	3) Ptačí hnízda VP: prostorová konstrukce z přírodních materiálů, instalace VT: land - art, prostorová konstrukce z přírodních materiálů	4) Ptačí sněm — zpěv ptáků VP: záznam zvířecího hlasu pomocí linií, lineární kompozice VT: kresba dřívkem, barevné tuše		
--	--	---	--	--	--

RŮST ROSTLIN - PŘECHODOVÉ ÚLOHY

1) Probouzení stromů VP: výtvarná hra s povrchovými strukturami VT: frotáž	2) Rostliny z jiné planety VP: výrazové prostředky různých druhů papíru, VT: koláž	3) Jarní mimikry VP: malba na tělo, světlost a sytost barev, valéry VT: body - art	4) Jak žije a umírá rostlina VP: lineární kresba, ilustrace skutečnosti, VT: kresba suchou stopou - uhel, rudka, tužka,		
---	---	---	--	--	--

KVETENÍ - PŘECHODOVÉ ÚLOHY

1) Vůně květin VP: propojení barvy a vůně, hledání barev a vůní jara VT: koláž	2) Flakón pro vůni jara VP: materiálová experimentace, hledání tvaru, barvy... pro vůni VT: recyklace a experimentace s různými materiály	3) Kouzelný lektvar - etiketa VP: komponování vystřihaných písmen do plochy VT: koláž	4) Hra pro vítř VP: proměny objektů v důsledku pohybu VT: pohyblivé objekty v zahradě školy	5) Strom poznání VP: kompozice, vztah obrazu a písma, vyvážené rozvržení plochy VT: koláž, asambláž, doplněná písmem	
---	--	--	--	---	--

LÉTO - SLUNCE (červen - srpen)

1) Slunce VP: světelná kompozice, barevné kontrasty světlost a tmavost VT: kresba - pastely, křídly	2) Hra se stíny I VP: rozfázování pohybu, odstíny šedé, pohyb VT: trhání papíru, práce se šablonou, kresba uhlem	3) Hra se stíny - fotografie VP: světlo a stín, vržený stín, úhel pohledu, fotografie, pixilace VT: černobílá fotografie, pixilace	4) Objekty z kamenů - symbol Slunce VP: objekt v krajině, vztah objektu a krajiny (harmonie, kontrast, doplnění, splnutí) VT: prostorová tvorba		
--	---	---	--	--	--

PŘÁZDNINY VONÍ PO VODĚ - PŘECHODOVÉ ÚLOHY

1) Moře VP: řazení linií, rytmus, vyjádření klidného či dynamického rytmu linií VT: malba různě širokými štětci	2) Život v kapce vody VP: vzájemné vztahy mezi prvky koláže VT: tisk z koláže	3) Povodňové koše, bóje VP: náhodné objekty z různých předmětů, povodeň jako princip náhody, vlastnosti věcí VT: výtvarný objekt z pletiva, práce ve skupině	4) Kaluže a letní bouřky VP: struktury a reliéfy v půdě po dešti, pozitivní a negativní odlitek VT: otisk, odlévání sádrových odlitků	5) Koho schovám pod svůj deštník VP: vlastnosti barev, deštivá atmosféra, lavírování, akvarel VT: kolorovaná kresba tuší	6) Loď na moři VP: přepis skutečnosti - vnitřní a vnější prostor lodi VT: kresba tuší
--	--	---	--	---	--

CO JSEM VIDĚL O PŘÁZDNINÁCH? - PŘECHODOVÉ ÚLOHY

1) Duha VP: vznik nových odstínů pomocí barevných fólií, jejich skládáním, překrýváním VT: vrstvení barevných fólií	2) Zakleté království VP: improvizované zásahy do podoby prostředí, vlastností postavy symbolizované vlastnostmi přírodniny VT: empaketáž, zakrývání věcí do obalu	3) Byl jsem v cirkusu - šašek VP: vzájemné vztahy mezi prvky koláže VT: tisk z koláže	4) Strašidlo VP: individuální přístup ke kompozici, rozvíjet výtvarnou představivost a fantazii s deklasovaným materiálem VT: výtvarný objekt	5) Vzpomínka VP: pozorování barevných stop, práce na mokřím podkladu VT: malba - zapouštění barev do vlhkého podkladu	
--	---	--	--	--	--

PODZIM - DARY ZEMĚ (září - listopad)

1) Podzimní listí VP: spojení hladkých a plastických ploch VT: papírový reliéf, malba temperou	2) Královna podzimu VP: Návrh a realizace kostýmu, přírodní materiál jako dekorace na oděvu VT: navrhování, komponování, aranžování, fotografování	3) Co ukrýváš šípku? VP:vnitřní struktura plodu, stínování VT: kresba uhlem	4) Koláče podzimu VP: barevná kompozice v barevném formátu VT: dekorativní práce s přírodními materiály		
---	--	--	--	--	--

POMÍJIVOST - PŘECHODOVÉ ÚLOHY

1) Dušičky VP: kontrast barev VT: malba temperou	2) Chvění okamžiku VP: malba prstem a vodou na hedvábný papír, využití drčené hlíny k udržení stopy VT: malba čistou vodou	3) Okamžik VP: netradiční držení nástroje, kontrola a ovládání stopy VT: malba temperou, kresba tuší	4) Nápor větru VP: záznam pohybu (víření, poletování), vytváření lineárního rytmu a jeho proměn VT: gestická kresba dřívkem a tuší, vlepené artefakty		
---	---	---	---	--	--

PROMĚNY - PŘECHODOVÉ ÚLOHY

1) Konec vlády pána Podzimu VP: originál, kopie a parafráze, míchání barev podzimní škály VT: malba	2) Změny v přírodě VP: tmavé a světlé linie - hry s rytmem VT: ostrá i rozetřená kresba uhlem a její rozmývání	3) Náš strom VP: hra s papírem - trhání, mačkání, vrstvení, VT: koláž, muchláž z hedvábného papíru	4) Vnitřní světlo VP: poznávání výrazových vlastností barev, odvezené od vyjádření svých pocitů VT: malba		
--	--	---	--	--	--

ZIMA - VÁNOCE (prosinec - únor)

1) Anděl VP: vzájemné vztahy mezi prvky koláže VT: tisk z koláže	2) Andělská párty VP: variabilita tvarů, setkávání nesourodých materiálů, VT: objekty z lahví	3) Vánoční ozdoby z PET lahví VP: tvarování materiálu, zásahy do podoby mat. VT: objekt. tvorba z PET lahví, malba barvami na sklo	4) Keramický betlém VP: naučit se základům správného zacházení s výtvarným materiálem - keramickou hlinou VT: modelování - práce s keramickou hlinou	5) U nás doma VP: vrstvení a překrývání výtvarného materiálu, pohled dovnitř VT: kresba voskovými pastely	
---	--	---	---	--	--

ZIMNÍ SPÁNEK - PŘECHODOVÉ ÚLOHY

1) Co vidím za oknem VP: omezení malby pouze třemi barvami, řešení formátu VT: malba na okno, dveře	2) Vločky na čepici VP: variace na základní stavební řád ledových krystalů VT: malba, koláž	3) Stopy ve sněhu VP: pomíjivé stopy ve sněhu a jejich proměny VT: akční tvorba v přírodě, linie vyšlapaných stop	4) Jak si hraje Mráz a Meluzína VP: náhodně vzniklé tvary VT: lití, rozfukávání barvy, dotváření špejlí, dřívkem		
--	--	--	---	--	--

BĚH ČASU - PŘECHODOVÉ ÚLOHY

1) Hodinky VP: barevná kompozice - řešení formátu VT: malba temperou na velký formát	2) Strojek uvnitř hodinek VP: vyvážené rozvržení plochy, uvědomování si vztahu motivu a formátu VT: kresba tuší	3) Letokruhy VP: tvarování papíru, práce s výtvarným rytmem VT: prostorová práce, stáčený materiál	4) Stroj času VP: využití výtvarných objektů VT: objektová tvorba	5) Ruce VP: zachycení času ve fotografii VT: černobílá fotografie	
---	--	---	--	--	--

3.3 Cíle

V celém mém předchozím textu jsem se zmiňovala a dotýkala tématu cílů mnou navrženého projektu. V první a druhé kapitole jsem formulovala cíle spíše obecné a závazné pro pedagogickou práci ve školní družině. V kapitole třetí jsem přidala konkrétnější cíle, kterými bych ráda ty obecné závazné naplňovala. V tomto textu je shrnu a jejich souvislost zpřesním.

Ty obecné a závazné cíle jsou dány na jedné straně teoretickými východisky a legislativním rámcem pro činnost v družině, tedy a) zákon, b) RVP a c) pedagogika volného času a z nich vyplývají základní funkce družiny jako a) relaxačního, b) zájmového a c) vzdělávacího zařízení. Dalšími zdroji cílů je sama metoda projektové výuky. A těmi jsou a) dlouhodobá činnost, která b) propojuje jednotlivé předměty, vzdělávací oblasti, ale i další kulturní, historické a společenské souvislosti a vede c) ke spolupráci a aktivní účasti dětí na přípravě a realizaci projektu (tedy na vzdělávacím procesu). A v neposlední řadě jsou to cíle samotné výtvarné výchovy. V této souvislosti navazuji především na RVP pro základní vzdělávání pro první stupeň.

Cílem projektu i jednotlivých úkolů v něm je, aby děti jeho prostřednictvím rozvíjely schopnost vnímat svět všemi smysly (rozvíjení smyslové citlivosti), učily se hledat souvislosti, skrze tvorbu a její reflexi si uvědomovat své působení na okolí a na základě problému si kladly otázky (ověřování komunikačních účinků). Chtěla jsem, aby v nich jednotlivé problémy podnítily chuť a zájem o vlastní uchopení tématu a hledání nových podnětů a souvislostí. Nejdůležitější bude to, co děti z daného projektu vnímají, co při jeho zpracování zažívají a z jakých zkušeností a prožitků čerpají (uplatňování subjektivity). Společné vyprávění vzpomínek z dřívějších zážitků a nové otázky by nám měly pomoci. Uvědomit si a ověřit, na kolik jsme všímaví, jak dokážeme vnímat, prožívat jejich proměnlivost během okamžiku, dne, roku a uchovat si je v paměti.

Hlavní cíle projektu spatřuji v rozvoji citlivosti vnímání na základě poznávání ročních období a jejich provázanosti a souvztažnosti s naším životem. Dalším cílem je, aby se děti učily systematické a smysluplné činnosti. Tento cíl je realizován především skrze postupné rozvíjení a nabalování jednotlivých úkolů a řad v projektu, jeho struktura by měla být jasná nejen vychovateli, ale také dětem. Děti by měly být vedeny k samostatnému objevování

rozmanitých podob světa. To znamená, že jsem si také v projektu ponechala prostor pro témata a nápady, které děti samy přinesou, a podle nich mohu pak jednotlivé úlohy upravovat.

Důraz kladu na rozvoj výtvarného myšlení a vztah výtvarné oblasti k jiným oborům. Výtvarné činnosti dětí v mnou navrhovaném projektu se budou nejčastěji dotýkat těchto předmětů: hudební výchova, pracovní činnosti, český jazyk, matematika včetně geometrie a člověk a jeho svět. Mezipředmětové vazby nebudou v mém projektu realizovány skrze spolupráci s jinými pedagogy, odborníky na jednotlivé předměty, ale spíše v rovině zpracovaného ŠVP ŠD, který vychází z tematických plánů učiva ve ŠVP ZŠ.

4. Přípravy projektu

Projekt obsahuje celkem 4 didaktické řady. Každá didaktická řada je tvořena 12 - 15 úlohami. Lekce jednotlivých didaktických řad obsahují námět, motivaci, výtvarný problém, postup, techniku, výtvarnou kulturu a přidanou hodnotu. Jednotlivé lekce jsou připravovány na dobu 1,5 hodiny.

Aktivitami, které probíhaly v bezprostředním styku s přírodou, jsem se snažila vést děti k ohleduplnosti, péči a citlivému přístupu k prostředí. V lekcích, které se zabývají poznáváním a setkáváním se s přírodou, jsem se snažila dětem nabídnout vedle tradičních výtvarných technik (kresba, malba, prostorová tvorba) i postupy netradiční (objektovou, akční tvorbu). Prostřednictvím výtvarných akcí, které jsme realizovali v zahradě školy, nebo v okolí školy, jsem chtěla dětem přiblížit i některé znaky zemního umění - land - artu.

Do přírody děti chodily nejen proto, aby se ji učily poznávat a vnímat její krásy, například zrakem, hmatem, čichem, ale také proto, aby ji ozvláštňovaly objekty, instalacemi z přírodních materiálů (kamene, listí, větví, mechu, sněhu apod.) a uvědomovaly si tak, že krása má řadu podob. Nejen při těchto, ale i při dalších činnostech jsem se snažila nechat dětem prostor pro vlastní řešení daného úkolu, pro uplatnění svých zkušeností, fantazie a dojmů. Dětem jsem nabídla rovněž možnost pracovat ve skupinách. Každou činnost jsme ukončili hodnocením, při kterém děti reflektovaly danou výtvarnou činnost i svoji práci.

V následujících kapitolách uvádím přesnou a podrobnou přípravu na jednotlivé řady a lekce. Přesněji řečeno, podrobnou přípravu nalezne čtenář ve speciální příloze patřící k této práci, jedná se o přílohu s názvem Část B - Přípravy projektu: Jaro, léto, podzim, zima. Vzhledem k obsažnosti jsem přípravy k projektu dala mimo hlavní text práce. V těle hlavního textu jsem ale ponechala didaktickou řadu Zima, protože se mi podařilo ji celou během tohoto školního roku realizovat. Následující kapitoly se tedy budou týkat přípravy, realizace, reflexe a návrhů změn k didaktické řadě Zima.

4.1 Přípravy projektu Jaro, léto, podzim, zima (viz. část B)

4.2 Zima (výuka prosinec - únor)

1. Vánoce

1. Námět: Anděl

Motivace: Vyprávím příběh Jitky Molavcové - „Slzička“

„Když jsem byla malá jako vy, začalo pršet a já si myslela, že v nebi pláčí andělé. Hned vám vysvětlím, jak jsem na to přišla. Říkala jsem si, že každý člověk má v nebi svého anděla, který na nás dává pozor jako maminka, která se každou chvíli dívá z okna na své dítě a hlídá ho, aby se mi nic nestalo. Když maminky nemají čas, dávají pozor andělé. Jenomže nemohou zavolat jako maminka, protože nebe je moc daleko a my bychom je neslyšeli. Strach o to, aby se nám nic nestalo, mají ale stejný. Když má takový anděl na starosti moc zlobivého kluka, tak má určitě nervy, jak se říká „nadranc“. Nelíbí se mu, když si nečistíte zuby, perete se se sourozenci, neposloucháte rodiče. Když už si neví rady, povolí mu nervy a začne plakat. Pláče, pláče a z nebe padají slzičky. Naopak, když celý den svítí slunce, děti jsou hodné. Musím se vám přiznat, že tohle je jenom pohádka. V životě musíme na sebe dávat pozor sami. Možná, že když budete pořádně naslouchat, tak ty dobré rady ve svém uchu uslyšíte“. (zkráceno)

Jak myslíte, že andělé vypadají? Mají také starosti? A jaké?

Pojetí práce: Seznámení se s principy tisku z papírové koláže. Komponujeme postavu anděla, umísťujeme na podklad, vrstvíme. Používáme různé síly papíru. Snažíme se pracovat s jednoduchými tvary, bez zbytečných detailů. Lepíme. Práci necháme zaschnout a tiskneme.

Výtvarný problém: vzájemné vztahy mezi prvky koláže, tisk z výšky

Technika: tisk z koláže, formát A3

Přidaná hodnota: Nezapomeň poslouchat svého „anděla“.

Výtvarná a vizuální kultura: Max Švabinský nebo Josef Váchal

Odkazy: <http://www.artbohemia.cz/>, <http://www.vachal.cz/>

**Závěrečná reflexe: „ Jak se vám pracovalo? Vyprávěj, proč tvůj anděl vypadá právě takhle?
Co se ti nejvíce dařilo/nedařilo?“**

Vlastní reflexe: Děti se shodly, že je práce bavila, ale dala jim dost zabrat. Hlavně lepení, které muselo být dobře zvládnuté. Při tvoření je dost ovlivnil motivační příběh.

Nikola (7 let): „ Můj anděl má krásné šaty, když lítá všude možně, tak aby taky trochu vypadal.“

Ondřej (6 let): „Můj zase moc dobře nevypadá, má moc práce se zlobivýma dětma, tak se nestíhá ani pořádně oblíct a upravit.“

Myslím, že práce byla pro děti srozumitelná. Výhodou bylo, že si po celou dobu mohly s vystříhanými prvky pohybovat a volně je obměňovat. Problém byl u některých prací, kdy děti špatně nalepily prvky a pod tlakem válečku se odlepily a trhaly. U prvňáčků bylo nutné pomoci s tiskem.

Obr. 1 - 4: Obrazová příloha k lekcí Anděl

2. *Námět: Andělská párty*

Motivace: Vyprávěli jsme si, že andělé to vůbec někdy nemají jednoduché. Mají spoustu práce s námi lidmi a to někdy pořádně unaví. Myslíte, že také odpočívají? Jak třeba? Jakpak to asi v nebi vypadá, když chtějí andělé oslavovat? Co si oblékají? Jsou také jako my ve slavnostním.? Pokusíme se vytvořit šaty, které andělé využijí, až budou oslavovat.

Pojetí práce: Děti měly za úkol vytvořit slavnostní šat pro anděla. Přemýšleli jsme, jaký materiál bychom mohli při práci použít. Některé si děti donesly samy, jiné jsme měli k dispozici ve školní družině. Jako tělo (krejčovskou pannu) jsme využili různých skleněných lahví (průhlednost). Obalovali jsme je textilem, tvořili konstrukce křídel z drátků, zdobili je peřím a dalšími materiály.

Výtvarný problém: variabilita tvarů, setkávání nesourodých materiálů

Technika: objekty z láhví, drátkování, využití korálků, peří, textilu (dle uvážení dětí)

Přidaná hodnota: Kdo jsou to andělé? Odkud se vzali?

Výtvarná a vizuální kultura: ukázky barokních obrazů

Závěrečná reflexe: „ Pověz něco o postavě, kterou jsi vytvořil/a. S jakými částmi oděvu jsi měl/a největší práci? Z čeho máš největší radost? Na jakou oslavu, by tvůj anděl mohl jít?“

Vlastní reflexe: Děti se nejdříve snažily tvořit šaty a spíše až v průběhu práce, přemýšlely o detailech. Zajímavé bylo, že kromě dvou dětí tvořili všichni podle toho, zda jsou chlapci, či dívky - chlapci anděly, dívky andělky. Všichni jim také dali jména.

Katka (7 let): „Mojí andělce jsem udělala bílé šaty a k tomu jsem jí navlékla korále, aby byla výrazná a každý si jí všimnul. Určitě by se mohla zúčastnit soutěže o nejkrásnějšího anděla.“

Matyáš (6 let): „Můj anděl Lukáš má zase kravatu, aby každé věděl, že je kluk a nikdo si ho nemohl splést.“

Andrea (7 let): „Moje Terezka je lehká jako peříčko, krásně tančí, tak má jenom lehké šaty, aby jí při tanci nic nepřekáželo. Největší práci mi daly křídla.“

Tato činnost byla pro děti velmi zajímavá a zároveň neobvyklá. Ještě nikdy nic podobného nevytvářely. Zprvu jsem měla obavy, jak si děti s láhvemi poradí. Po zadání úkolu se ukázalo, že zbytečně. Děti pracovaly s obrovským nadšením a bylo vidět, jak „pracuje“ jejich fantazie. Některé děti potřebovaly poradit, jak přichytit křídla a oděv, aby dobře držel na láhvi. Z lekce jsem měla opravdu dobrý pocit. Na výtvarnou činnost jsem se připravovala nejen já, ale i děti (ochotně nosily materiál, který jsme při práci využili). Potěšilo mne, že si ho donesli skoro všichni. To také svědčí o tom, že děti mají aktivní zájem o tvoření a výtvarné činnosti.

Andílek

Víte, co je paráda?

Položit se na záda

do bílého sněhu.

Uvidíte andílka

i ta jeho křídýlka

jenom pro potěchu.

(Zuzana Kopecká, Básničky od srdíčka)

Obr. 5 - 7: Obrazová příloha k lekci Andělská párty

3. *Námět: Vánoční ozdoby z PET lahví*

Motivace: Chystání vánočních ozdob a výzdoba začíná obvykle dlouho před Štědrým dnem. Každá hospodyně v minulosti i dnešní ženy pravidelně před Vánocei gruntuji celý dům. Vánoční výzdoba byla dříve jiná, než je dnes. Také zdobení stromečků prošlo vývojem a změnami. Odlišnost, zejména bohatost zdobení závisela na postavení a možnostech rodiny, ale i na krajových zvyklostech. Dříve se stromky zdobily přírodními ozdobami - jablka, ořechy, šišky. Hvězdy a řetězy se vyráběly z papíru. Později se objevily skleněné ozdoby - foukané baňky, korálky. S vývojem se mění i způsoby zdobení stromečků, někdy bohužel na úkor vkusu. Jaké ozdoby máte doma vy? Které máte nejradši? Má doma někdo ozdoby, které si v rodině předáváte z generace na generaci? Ukazujeme si druhy vánočních ozdob. Dnes se pokusíme vyrobit ozdoby z materiálu, který má doma každý. Jsou to PET lahve a budeme jimi zdobit vánoční strom na náměstí, kde mezi sebou budou soutěžit mateřské a základní školy o nejlépe ozdobený strom.

Pojetí práce: Z PET lahví stříháme proužky, malujeme je barvami na sklo. Potom spojujeme drátky, provázky a vytváříme ozdoby.

Výtvarný problém: tvarování materiálu, zásahy do podoby materiálu

Technika: objektová tvorba z Pet lahví, malba barvami na sklo, drátek, provázek

Přidaná hodnota: Ozdoby nemusí být okázalé ani drahé a přesto mohou udělat radost.

Výtvarná a vizuální kultura: ukázka vánočních ozdob (dřevěné, skleněné, slámové.)

Závěrečná reflexe: „Která ozdoba se ti líbí nejvíce? Proč? Co pro tebe bylo nejtěžší? Už jsi někdy vyráběl/a vánoční ozdoby?“

Vlastní reflexe: Děti se do tvoření pustily s nadšením. Vidina toho, že by mohly vyhrát, je pro ně vždy lákavá. Nejdříve začaly stříhat proužky z PET lahví (některým dětem jsem musela pomoci, protože jim stříhání dělalo problém). Malování barvami na sklo bylo zcela na dětech a nijak jsem jim do práce nezasahovala. Pouze při dokončování jsem některým radila, jak mají proužky spojit. Měla jsem dobrý pocit z toho, s jakým nasazením děti pracovaly a že i přes některé problémy, které se při práci objevily, je neodradily. Přání vyhrát v soutěži bylo pro děti obrovskou motivací.

Adélka (6 let): „Já jsem ten proužek nemohla vůbec ustříhnout, pořád se mi to kroutilo a bylo potřeba stříhat silou a to mi moc nešlo.“

Matyáš (6let): „To máš z toho, že pořádně nejíš obědy, měla bys více síly.“

Ondra (6 let): „To je pravda, mně to šlo docela dobře.“

Jana (8 let): „Když budeš, Adélko potřebovat, tak ti pomůžu, hlavně musíme mít ten strom nejkrásnější.“

Obr. 8 - 10: Obrazová příloha k lekci Vánoční ozdoby z PET lahví

4. Námět: Keramický betlém

Motivace: Dětem vyprávím příběh Hany Doskočilové: „*Naděje aneb nad Betlémem vyšla hvězda*“.

Byla to kometa, hvězda vlasatice, zvěstovala všem lidem, že se právě dole v chlévě narodilo děťátko. A že to není obyčejný kluk, ale syn boží, který celý svět změní k lepšímu. Lidé se zaradovali a pospíchali za tou zlatou hvězdou, mladí i staří, pastýři i králové, protože se v každém z nich rozsvítilo světýlko naděje. Malému Ježíškovi se poklonili, složili svoje dary a pospíchali domů, aby nezmeškali, až ta doba nastane. Čekali týden, měsíc, čekali spoustu let, ale svět zůstal pořád stejný. A tak světýlka slábla a slábla, blikala a zhasínala jedno po druhém. Když potom z Ježíška vyrostl Ježíš, snažil se opravdu ze všech sil změnit svět k lepšímu, ale lidé už byli zase lhostejní a většinou si toho ani nevšimli...

Vyprávím o vzniku prvních Betlémů. Návštěva výstavy Betlémů v Muzeu Vysočina.

Uspořádáme vánoční slavnost pro rodiče a děti, kde budeme společně vyrábět postavy z Betléma z keramické hlíny.

Pojetí práce: Rodiče a děti se nejdříve domluvili mezi sebou, kdo bude jakou postavu modelovat. Zopakovala jsem zásady práce s keramickou hlínou. Ke zdobení jsme využili otisků pytloviny, knoflíků. Děti potom společně s rodiči modelovali. Po dokončení jsem se snažila o to, aby nenavlhčovali hlínu, ani nepracovali s mokrýma rukama - došlo by tak k setření osobitého rukopisu a postavy by tak ztratily výraz. Při práci jsme poslouchali vánoční koledy, upíjeli čaj a ochutnávali vánoční cukroví.

Výtvarný problém: Naučit se základům technologie správného zacházení s výtvarným materiálem - keramickou hlínou, modelování postav, otisk do hlíny, dekor

Technika: modelování - práce s keramickou hlínou

Přidaná hodnota: Poznat rodiče kamarádů, učit se spolupráci ve skupině. Betlémy.

Výtvarná a vizuální kultura: výstava Betlémů v Muzeu Vysočina

***Závěrečná reflexe:* „*Jak se ti tvořilo společně s maminkou a s tatínkem? Co vám dělalo problém? Co se vám naopak dařilo?*“**

Vlastní reflexe: Výtvarná lekce proběhla ve velice příjemné atmosféře. Výtvary, které vznikaly, byly opravdu originální. Při hodnocení jednotlivých figur, všichni pozorně naslouchali jednotlivým komentářům, snažili se být tolerantní.

Anička (8 let): „ Já jsem byla ráda, že se mnou modelovala maminka, protože jsem si říkala, když je tady se mnou, určitě se nám to povede.“

Denis (7 let): „ My jsme se s tačkou domluvili, že budeme dělat Krále, jen ta koruna furt nedržela tam, kde bychom chtěli.“

Matěj (6 let): „Nám nešla udělat postava, tak jsme z ní udělali kuličku a vymodelovali jsme z ní ovečku, ta se nám povedla.“

Obr. 11: Obrazová příloha k lekci Betlém

5. Námět: U nás doma

Motivace: Dětem přečtu příběh Josefa Lada - Zima.

Vyprávíme si, o průběhu Vánoc v našich domovech. Každá rodina má jisté zvyklosti, rituály, tradiční jídla. Vánoce jsou časem, kdy lidé chtějí být spolu, mít pocit bezpečí. Je to čas obdarovávání nejen dárky, ale i kouskem lásky, která sídlí v našich srdcích.

Poprosím děti, aby donesly několik fotografií z Vánoc jejich rodiny. Budeme si povídat, kdo je kdo, jestli si vzpomenou, co právě na Vánoce dostaly, co by darovaly jednotlivým členům rodiny pod stromeček.

Pojetí práce: Nejdříve děti nakreslily voskovkami dům, ve kterém bydlí, potom prostříhly okna. Na menší papír nakreslily tuší a vodovými barvami vánoční atmosféru u nich doma a vlepily do otevřených oken. Voskovky jsme přetřeli vodovými barvami.

Výtvarný problém: vrstvení a překrývání výtvarného materiálu, pohled dovnitř

Technika: kresba voskovými pastely, malba A3 nebo větší

Přidaná hodnota: Chápat domov nejen jako funkční organismus, ale především jako citové zázemí.

Výtvarná a vizuální kultura: Josef Lada

Závěrečná reflexe: „ Koho máš rád vedle sebe? Kdo ti dává pocit bezpečí? Je někdo, kdo ti o Vánocích chyběl?“

Vlastní reflexe: Prohlížení fotografií navodilo příjemnou atmosféru, která se nesla v průběhu celé lekce. Matěj donesl fotografii prarodičů. (stará černobílá fotografie se zoubkovanými okraji) Děti tak měly i možnost porovnat atmosféru Vánoc před 50 - ti lety, jak lidé dříve zdobili vánoční strom, ale i oblékání, účesy i celkovou proměnu fotografie od černobílé po barevnou. Děti měly zároveň možnost porovnat rodinou atmosféru o Vánocích u svých spolužáků a poznat tak částečně jejich rodinu. Také pro mne znalost o situaci v rodině u Michala mi pomáhala lépe chápat některé pro mne nezvyklé rysy Michalova chování (smutný, uzavřený) a nám oběma to pomáhalo při vzájemné komunikaci, snažila jsem se dát mu více šancí pro obvyklé povídání.

Michal (6 let): „Já bych chtěl být zase malej, to s námi o Vánocích býval ještě tatínek, teď ho vídám jenom jednou za měsíc.“

Sabina (7 let): „Já jsem ráda, když jsou všichni u nás doma a babička přivede i pejska, aby mu o Vánocích nebylo smutno.“

Jára (7 let): „Vánoce mám moc rád, protože táta má čas si se mnou hrát a máma mi čte pohádky.“

Obr. 12: Obrazová příloha k lekci U nás doma

2. Zimní spánek - přechodové úlohy

1. Námět: Co vidím za oknem

Motivace:

Nový rok

Nesu vám, lidičky, nesu vám novinu!

Starý rok překročil osudnou hodinu!

Nesu vám, lidičky, nesu vám vzkaz,

že ten rok letošní začíná včas.

(Zuzana Kopecká, Básničky od srdíčka)

Začal nám nový rok. Někteří lidé jsou plní očekávání, co jim přinese. Jaký bude? Co byste si přáli vy? Je něco, co si moc přeješ? Nový rok je také časem, kdy je vládcem zima. Často se nám ani nechce vycházet z vyhřátého domova, nejraději bychom se zachumlali do vyhřáté postele a prohlíželi si svoji oblíbenou knížku. Nebo se jen tak díváme z okna a přemýšlíme. Co vidíš za oknem svého pokoje? Jaký pohled máš nejradši? My se půjdeme podívat, co vidíme za oknem ve škole a pokusíme se pohled namalovat na okno nebo dveře.

Pojetí práce: Děti se domluvily mezi sebou, v jaké skupině budou pracovat. Malovaly bílou, hnědou a černou temperou a snažily se zachytit pohled z okna. Míchaly světlé a tmavé tóny, které charakterizovaly zvolený motiv.

Výtvarný problém: omezení malby pouze třemi barvami, řešení formátu

Technika: malba na okno, bílá, hnědá, černá tempera, formát - skutečná velikost okna, dveří, práce ve skupině

Přidaná hodnota: Učit se spolupráci ve skupině, respektovat názor druhého.

Výtvarná a vizuální kultura: Piet Mondrian, Šedý strom (Umění 20. Století, Taschen)

Závěrečná reflexe: „Jak se vám pracovalo na velký formát? Co vám dělalo největší problém? Jaká byla domluva ve skupině?“

Vlastní reflexe: Zprvu jsem se bála, jak si děti s velkým formátem okna poradí. Ještě nikdy nemalovaly na tak velký formát. Děti se práce zhostily dobře a s formátem problémy nebyly. V průběhu lekce bylo zajímavé pozorovat skupiny při spolupráci na společném díle. Viditelným způsobem vypluly na povrch charakterové vlastnosti jednotlivců. Vůdčí typy prosazovaly svůj názor hlavně při výběru motivu a rozdělení práce. Naštěstí došlo ke kompromisům a děti pracovaly společně, povzbuzovaly se a chválily.

Natálka (7 let): „Já bych chtěla namalovat dub, na který se ráda dívám.“

Martina (6 let): „Nevím, jestli ho zvládneme, je samá větev.“

Adélka (6 let): „Budeme dělat ten keř, já strom malovat nebudu.“

František (8 let): „Myslím, že když budeme tři nebo čtyři, tak to zvládneme. Když si budem pomáhat, tak to zvládnem.“

Nevýhoda byla ve velké spotřebě barev. Příště bych raději zvolila levnější plakátové barvy v plechovkách. Další nevýhodou byla časová náročnost. Děti na práci na práci pracovaly dle časových možností dva týdny.

Závěrem pro další pedagogickou práci bych si stanovila i nadále rozvíjet kooperaci mezi dětmi, umění naslouchat druhému a být tolerantní k práci druhých. Převahou vůdčích typů bych se vyvarovala tím, že bych do dvojic zařazovala podobné typy dětí.

Obr. 13 -14: Obrazová příloha k lekci Co vidím za oknem

2. Námět: Vločky na čepici

Motivace: Paní Zima bydlí ve Sněžném království vysoko v oblacích. Vždycky když v zimě po ránu vstává, duchny sněhu natřepává... a právě v tu chvíli se k nám na zem snese peří z její sněhové peřiny a nám padají na čepici sněhové vločky. Paní Zima má velkou moc.

Už jste si někdy prohlíželi tvar sněhových vloček? Zdají se všechny stejné, ale ve skutečnosti je každá úplně jiná.

Pojetí práce: Na tmavý kachlík nebo skleněnou destičku podlepenou černým papírem, kterou jsme měli umístěnou na chladném místě nebo chladniče, necháváme dopadat sněhové vločky a pozorujeme jejich šestiúhelníkové tvary pod lupou. Na modrý papír malujeme bílou temperou sněhové vločky, vystříháme. Z balicího papíru vytrháme tvar čepice a vločky na ně nalepíme.

Výtvarný problém: variace na základní stavební řád ledových krystalků

Technika: malba, koláž

Přidaná hodnota: Uvědomění si koloběhu přírody.

Výtvarná a vizuální kultura: ukázka makro fotografií sněhových vloček na internetu

Odkaz: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Led>

Závěrečná reflexe: „Chtěl/a bys být sněhovou vločkou? Komu bys chtěl spadnout na čepici? Která vločka je podobná té tvojí?“

Vlastní reflexe: Vlastní pozorování sněhových vloček lupou bylo pro děti něčím novým, co ještě nedělaly. Měly obrovskou radost, když jim spadla na sklo vločka, která byla něčím zajímavější než ty ostatní a hlasitým voláním přivolávaly ostatní děti, aby ji také viděly, než se jim vločka roztaje. Do samotného malování sněhových vloček už se jim tolik nechtělo, tak jsem nechala na nich, kdo bude malovat a kdo bude raději dělat nějakou jinou činnost. U vytrhávání čepice si někteří museli obrys čepice předkreslit, jinak nebyli schopni tvar čepice vytrhat.

Natálka (7 let): „Já bych chtěla být sněhovou vločkou a spadnout na kabát babičce, abych mohla být pořád s ní.“

Marek (6 let): „Já ne, sice bych byl chvíli krásnej, ale za chvíli by ze mě nebylo nic.“

Matěj (6 let): „Ale byl bys užitečnej, voda, která by z tebe vznikla, by zase mohla pomoci někomu dalšímu - třeba stromům.“

Obr. 15: Obrazová příloha k lekci Vločky na čepici

3. Námět: Stopy ve sněhu

Motivace: Venku je zima, právě napadl čerstvý sníh, ve kterém jsme objevili zvířecí stopy. Zvířata vycházejí ze svých skrýší a chodí hledat potravu. Viděli jste už někdy otisknutou stopu ve sněhu? Jak stopa vypadala, kterému zvířátku mohla patřit?

Prohlížíme v knížce stopy zvířat.

Stopy ve sněhu

*Kdo tu skákal hop a hop,
sníh nám poví podle stop.*

*Chodila tu zrána,
chodila tu vrána.*

*Pak tu čtverák zajiček
otisk čtvero paciček.*

*Ani bažant nescházel,
taky se tu procházel.*

*Koroptvičky nakonec
nožkou psaly na tom sněhu:*

*Bylyjsme tu v noci dnes
až do rána na noclehu.*

*Mrazila nás ale zem
nejvíc na nožičky -*

Se srdečným pozdravem

Vaše koroptvičky.

(Jan Čarek, Čarokruh, Albatros, Praha 1984)

Také my lidé zanecháváme stopy, nejsou to jen stopy ve sněhu nebo blátě. Může to být stopa našeho hledání v životě, stopy cest, které nikam nevedou a ztrácejí se v labyrintu

světa, nebo se rozplétají v jasný cíl, který nám udává směr cesty, aniž bychom ho museli nutně dosáhnout.

Pojetí práce: Venku v zahradě školy utváříme linie vyšlapaných stop - labyrint.

Výtvarný problém: pomíjivé stopy ve sněhu a jejich proměny

Technika: akční tvorba v přírodě, linie vyšlapaných stop, práce ve skupině

Přidaná hodnota: Cesta samotná je důležitější, než cíl.

Výtvarná a vizuální kultura: Robert Smithson (Umění 20. Století, Taschen)

Závěrečná reflexe: „Jak se vám pracovalo ve skupině? Co bylo nejtěžší a proč? Co bychom ze stop ještě mohli vytvořit?“

Vlastní reflexe: U této činnosti bylo třeba dobré komunikace mezi dětmi i to, aby se každý držel stejné linie jako ti, co jdou před ním. Velmi je rozčilovalo, když náhodou někdo šlápl schválně vedle linie vyšlapaných stop a pokazil tak čistotu linie vyšlapaných stop.

Pavlík (7 let): „Proč jsi, Járo stoupl schválně vedle?“

Jára (9 let): „Nevím, připadalo mi to vtipný.“

Pavlík (7 let): „Mně to vtipný nepřišlo, když se všichni ostatní tak snažili.“

Kačka (7 let): „Mně to přišlo podobný, jak jsme chodili, jako když chodí kuřátka za slepicí.“

U této lekce bylo třeba jednat flexibilně a využít situace, kterou pro mě byl čerstvě napadaný sníh. Využila jsem ho proto při dnešní výtvarné činnosti. Při motivačním rozhovoru jsem se snažila dát dostatek prostoru pro vyjádření i samotným dětem.

Na závěr jsme ještě venku společně zhodnotili, jak je práce bavila, zda jim něco dělalo problém. Všechny děti byly nadšené až na Kačku, která mi řekla, že jsme místo akorát poničili, jak jsme po něm šlapali. Katčino sdělení je určitým podnětem pro diskusi. Jak na její reflexi reagovat? Myslím, že Katka patří mezi děti, které mají rády přírodu, její krásy, a chtějí ji chránit. Touto činností asi podle ní došlo k určitému narušení krajiny a její přirozenosti, což mohlo být pro Katku zřejmě nepříjemné. V dnešní lekci mi šlo také o to, aby se děti snažily vnímat nejen otisky svých bot, ale brát tuto aktivitu jako drobný zásah do krajiny, který ji

neměl trvale proměnit či poškodit. Nejsem si však jista, zda jsem jim tento úmysl dokázala dostatečně podat a vysvětlit. Myslím si ale, výtvarná akce byla určitým pokusem o souznění dětí s prostředím, s druhým člověkem.

Obr. 16 : Obrazová příloha k lekci Labyrint

Obr. 17 : Obrazová příloha k lekci Labyrint

Obr. 18: Obrazová příloha k lekci Labyrint

4. Jak si hraje Mráz a Meluzína

Motivace: Co dokáže vykouzlit z vodních kapek Mráz, jistě už každý viděl. Pokud mu ještě pomáhá jeho kamarádka Meluzína, hned každý pozná, že vládne paní Zima. Meluzína si rozfoukává do všech stran, vše co jí stojí v cestě a ještě při tom dokáže hučet a pískat. A Mráz? Ten dokáže štípnout do tváře nebo zalézt do rukavic. Ale bez paní Zimy by nebyly zamrzlé rybníky ani klouzačky. Jenom Mráz umí vymalovat okna ledovými květy.

Zkusíme si zahrát hru, kdy bude Meluzína rozfukovat vše, co Mráz zdobí a pomůže nám k tomu modrá tuš.

Pojetí práce: Na papír vylijeme tuš, pomocí brčka rozfoukáváme kaňku do všech stran. Necháme zaschnout. Sledujeme, prohlížíme a přemýšlíme, v co by se nám mohla proměnit. Po zaschnutí budeme stejně jako Mráz, dokreslovat špejlí dle fantazie dětí.

Výtvarný problém: náhodně vzniklé tvary

Technika: lití, rozfoukávání barvy, dotváření špejlí, dřívkem, formát A4

Přidaná hodnota: Hledání významů v neurčitých tvarech.

Výtvarná a vizuální kultura: V. Boudník nebo Jackson Pollock (Umění 20. Století, Taschen)

Závěrečná reflexe: „Dívej se na rozfoukanou kaňku, co ti svým tvarem připomíná? Jak se vám líbila hra pro Mráz a Meluzínu?“

Vlastní reflexe: Na začátku lekce byly děti unavené z dopoledního vyučování a nedokázaly se zpočátku soustředit. Když, ale směly vylít tuš na papír a mohly rozfukovat skvrnu, bylo po únavě a pustily se do práce. Činnost byla pro děti velmi zajímavá, zvláště okamžik rozfoukávání skvrny brčkem. Těšil je okamžik překvapení, co se jim asi podaří vytvořit, jak bude probíhat hra Mrázu a Meluzíny.

Tereška (7 let): „Nikdy před tím jsem nepřemýšlela, že by si mohl hrát Mráz a Meluzína, ale teď jsem viděla, že to možné je.“

Sabina (7 let): „Já vím, že to tak je, už mi o tom jednou vyprávěla babička.“

František (8 let) : „Moje skvrna vypadá, jako by si ti dva vůbec nerozuměli a pěkně se hádali, je to takový na všechny strany.“

Andrej věk (6 let): „To u mě to jsou kamarádi na první pohled.“

Obr. 19 - 20: Obrazová příloha k lekci Jak si hraje Mráz a Meluzína

3. Běh času - přechodové úlohy

1. Námět: Hodinky

Motivace: Hodiny jsou přístroj, který nám měří čas. Každé hodiny mají svůj „ hlas“ a rytmus. Zkuste vymyslet pro své hodiny originální hlas a rytmus (např. Bim bim bam bam, Tikytaky, Tykytak, Cinky cink.). Můžeme uspořádat koncert všech hodin dohromady.

Zahrajeme si hru: Honzo, vstávej! Kolik je hodin?

Po krátké pohybové aktivitě si sedneme na zem a prohlédneme různé druhy budíků, hodinek (i papírových), obrázky hodin v knížce a časopisech. Které se vám líbí nejvíce? Proč?

My se teď pokusíme namalovat hodinky, které by se vám líbily a které byste rádi nosili na své ruce.

Pojetí práce: Děti se rozdělily do skupin. Nejdříve si udělaly malý návrh, jak budou hodinky vypadat a domluvily se na tvaru ciferníku, na tom jaké číslice použijí, hledaly vhodné barevné tóny, aby vyjádřily své pojetí námětu. Malovaly ve skupině.

Výtvarný problém: barevná kompozice - řešení formátu

Technika: malba temperou na velký formát, velikost asi 120x60 cm, práce ve skupině

Přidaná hodnota: Komunikace ve skupině.

Výtvarná a vizuální kultura: Friedensreich Hundertwasser, Oboustranné hodinky nepravidelného tvaru

***Závěrečná reflexe:* „ Jak se vám pracovalo ve skupině? Co vám dělalo největší problém? Co znamená, když se řekne, že čas letí nebo se vleče? Kdy vám čas utíká a kdy se naopak vleče?“**

Vlastní reflexe: Děti se celkem bez nějakého většího dohadování rozdělily do skupin. U vymyšlení návrhu, však začaly vznikat první konflikty.

Pavlík (7 let): „Já bych udělal hodinky, na kterých bude Jurský park.“

Jára (7 let) : „Já Jurský park nechci, dinosauři, který jsem viděl ve filmu, mi nahánějí strach.“

Pavlík (7 let): „Tak co kdybychom si vymysleli svoje dinosaury, ty nebudou zlí.“

Nakonec došlo k dohodě, kdy každý musel trochu při prosazování svého názoru slevit.

Děti pracovaly s nadšením, rády pracují ve skupině a hlavně na velký formát. Trochu problémy byly s vhodným zacházením s barvami. Některé děti měly příliš řídké barvy, které byly hodně průsvitné a práce působila kalně. Během práce jsem je musela několikrát upozorňovat na správné zacházení s barvami. Pro některé děti byla tato práce náročná hlavně z hlediska výdrže a soustředění (pracovali jsme dva dny). Příště bych asi nabídla i možnost menšího formátu (mohly by třeba navrhnout budík, se kterým by rády stávaly do školy apod.). Původně jsem chtěla kreslit tuší, ale děti přišly s nápadem malovat raději barvami, tak jsem nechala na nich, co si vyberou.

U malování jsme si povídali o tom, jaké to je, když čas letí.

Lukáš: „Když si hraju a najednou mamka zavolá, že už musím jít spát.“

Andrejka: „Když jsem na výletě a najednou už jedeme zpátky.“

A kdy se vám čas vleče?

Natálka: „Mně nejvíc, když sedím v zubařském křesle a vrtají mi zub.“

Honzík: „Mně zase, když se těším na narozeniny, že dostanu dort a ono to vůbec neutíká.“

Děti při práci mezi sebou neustále komunikovaly, což bylo přínosem zvláště pro Denisku a Markétku, které spolu před začátkem práce nemluvily. Zařadila jsem je záměrně do skupiny spolu a trochu s obavami čekala, jak situace dopadne. Naštěstí se děvčata po chvíli začala domlouvat a vzájemně si pomáhat a tak bylo po problému.

Obr. 21 - 22: Obrazová příloha k lekcí Hodinky

Obr. 23 - 24: Obrazová příloha k lekcí Hodinky

2. Námět: Strojek uvnitř hodinek

Motivace:

Hodiny

Na poličce v kuchyni

stojí poklad rodinný

a v něm ručka ručku honí,

malá velkou nedohoní.

Velká každou hodinu

schová malou do stínu.

(Václav Fišer)

Dětem donesu ukázat staré kapesní hodinky, které otevřu, a pozorujeme kolečka. Jak asi fungují? Jaká to asi musí být práce, dát všechna kolečka na správné místo? A co hodinář? Co všechno musí umět?

My se teď pokusíme strojek a kolečka nakreslit.

Pojetí práce: Děti nejdříve nakreslily tvar kapesních hodinek, pak se snažily o zachycení strojku hodinek - přepis skutečnosti.

Výtvarný problém: vyvážené rozvržení plochy, uvědomování si vztahu výtvarného motivu a formátu nebo ilustrace - přepis skutečnosti

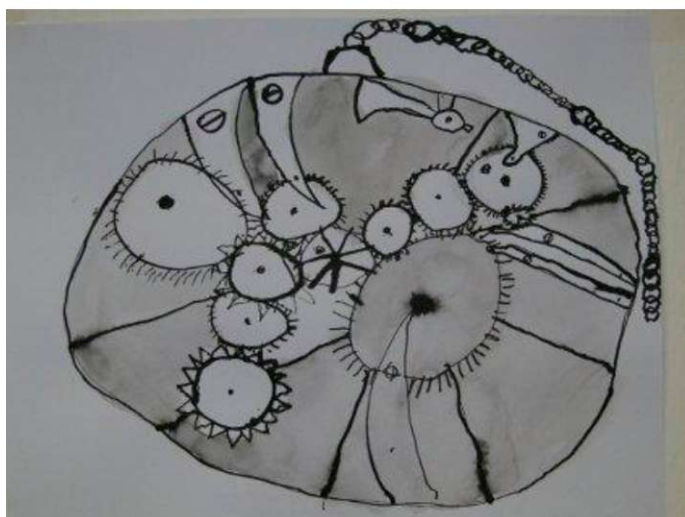
Technika: kresba tuší, formát A3

Přidaná hodnota: Mít hodinky dříve nebylo takovou samozřejmostí, jak je tomu dnes.

Výtvarná a vizuální kultura: ukázky kapesních hodinek

Závěrečná reflexe: „Je něco, co tě překvapilo uvnitř hodinek? Jak se ti pracovalo? Dokážeš si představit, že bys takový strojek uměl opravit?“

Vlastní reflexe: Prohlížení strojku hodinek bylo pro děti zajímavé. Chlapci se projevili jako praví „kutilové“ a hlasitě mezi sebou diskutovali na co, které kolečko může být, co ovládá. Dívky spíše diskutovaly o tom, komu které hodinky asi mohly patřit, jak asi ten člověk vypadal, jak byl oblečený, když nosil tyto kapesní hodinky.

Obr. 25 - 26: Obrazová příloha k lekci Strojek uvnitř hodinek

3. Námět: Letokruhy

Motivace: S dětmi jdeme na vycházku do lesa nebo parku, kde pozorujeme pařezy, pokácené stromy. Stáří stromu můžeme určit pomocí letokruhů. Víte, jak vznikají? Zima je obdobím vegetačního klidu a stromy odpočívají. Jakmile se na jaře oteplí a strom má dost vláhy, začne růst. Po obvodu kmene pod kůrou a lýkem přibývá širší vrstva světlého dřeva. V létě je vláhy málo, a tak vrstva dřeva, která pod kůrou naroste, je tenčí a tmavě zbarvená. V jednom roce přibude pod kůrou vždy jeden světlý a jeden tmavý kruh - této dvojici říkáme letokruh.

Pojetí práce: Z hnědého kartonu nastříháme proužky asi 1 cm široké. Lepíme do kruhu a vytváříme letokruhy. Šířku letokruhu měníme dle síly kartonu.

Výtvarný problém: tvarování papíru, práce s výtvarným rytmem

Technika: prostorová práce, stáčený materiál (vlnitá lepenka)

Přidaná hodnota: Dřevo stejně jako kámen, doprovází člověka od narození do konce jeho života. Ze dřeva bývaly kolébky, ze dřeva se dělají i rakve.

Výtvarná a vizuální kultura:: Friedensreich Hundertwasser (Umění 20. Století, Taschen)

nebo Anna Klimešová, Léto - kruhy, kamenina

Závěrečná reflexe: „Jak starý je tvůj strom, kterému patří letokruh? Jak se mu asi v přírodě dařilo? Proč myslíš, že se mu dařilo dobře x špatně? Co bychom mohli udělat, aby se stromům dařilo lépe?“

Vlastní reflexe: Při počítání letokruhů byly děti překvapené, jak dlouho strom roste, než je z něj vzrostlý strom. Nedokázaly si to představit. Snažili jsme se pařezy osahat, přejížděli jsme po nich prsty, zkoušeli jsme očichat a nasát do sebe vůni čerstvého dřeva.

Pavlík (7 let): „Ta vůně mi připomíná to, když jsme v létě všichni na chalupě. Večer, když se začne ochlazovat, taťka donese našťípané dříví, zatopíme v kamnech a hrajeme karty.“

Honzík (6 let): „Já jsem si zase vzpomněl na strom, který mi zasadil děda, když jsem se narodil. Asi bych se o něj měl lépe starat.“

Andrejka (7let): „Viděla jsem v televizi, jak někteří lidé schválně stromy poškozují a navrtávají, třeba aby jim nestínily před domem. To bych nikdy neudělala.“

U vyprávění bylo dobře vidět, že jim příroda a osud stromů není lhostejný. Byla jsem moc ráda, že se všichni shodli na tom, že se budou snažit stromům pomáhat a hned naplánovali další akci, jak to začít uskutečňovat.

Kačka: „Vezmeme pytle a uklidíme nepořádek a odpadky, aby jejich obsah nevytekl a nemohl ublížit kořenům.“

Všichni ostatní souhlasně přikývli.

Obr. 27 - 28: Obrazová příloha k lekci Letokruhy

4. *Námět: Stroj času*

Motivace: Nikdo nedokáže vzdorovat nemilosrdnému plynutí času, ale rychlost, s jako čas uhání dnes, připadá mnohým větší než kdykoli předtím. Změna ročních období, fáze měsíce, opakování střídání dne a noci, to vše člověka přimělo k tomu, aby si všiml pravidelného rytmu přírody a začal si ho všimnout v časové souvislosti.

Pojetí práce: Děti se rozdělily do skupin. Na výběr jsem jim dala barevné nebo jednobarevné kartony. Z nich potom vystřihovaly kolečka a za pomoci drátku, dřevěných korálků, odřezků, papírových ruliček a dalšího odpadového materiálu konstruovaly stroj času.

Výtvarný problém: využití výtvarných objektů

Technika: objektová tvorba

Přidaná hodnota: Mechanické hodiny člověka částečně zbavily jeho závislosti na rytmu přírody, ale na druhou stranu se z něj stal otrok času.

Výtvarná a vizuální kultura: Ukázka Čínské věže s hodinami z roku 1088 n. l.

Závěrečná reflexe: „Jak tvůj stroj času funguje? Co všechno umí změřit? Jak se ti pracovalo ve skupině, co se vám dařilo, co naopak nedařilo?“

Vlastní reflexe: Již na úvod chci poznamenat, že jsem byla s průběhem této lekce opravdu spokojena. Měla jsem pocit, že tato tvůrčí činnost pozitivně oslovila nejen mě, ale i samotné děti. Svědčil o tom i jejich aktivní přístup k práci, kdy neustále vymýšlely něco dalšího, aby jejich stroj toho „uměl“ co nejvíce. Zároveň jsem kladně zhodnotila i spolupráci ve skupině. V dílech, která vznikla, byla vidět fantazie dětí i jejich chuť při práci. Dětem se povedlo i představování jednotlivých výtvarných děl.

Obr. 29 - 31: Obrazová příloha k lekci Stroj času

5. Námět: Ruce

Motivace: Sedíme v kruhu, prohlížíme si své ruce, ruce kamarádů. Jsou stejné? V čem jsou stejné? V čem se liší? Jaké to je, když nás pohladí maminka, tatínek, babička.

S dětmi navštívím domov důchodců, máme připravený krátký program s písničkami. Posloucháme vyprávění, jaké to bylo dříve, když oni byli dětmi. Co všechno dokázali svými rukama udělat. Prohlížíme si ruce starých lidí, vrásky, stopy po práci i zub času, který je na rukou vidět.

Pojetí práce: Fotografujeme nejdříve své ruce, potom ruce starého člověka. Kontrast dětství x stáří.

Výtvarný problém: zachycení času ve fotografii

Technika: černobílá fotografie

Přidaná hodnota: : Vážít si života, jeho neopakovatelnosti. Hranice života - dětství a stáří.

Užší vztah mezi odcházející a nastupující generací.

Výtvarná a vizuální kultura: Auguste Rodin, Ruce (Umění 20. Století, Taschen)

Závěrečná reflexe: „Prohlédněte si dobře ruce a dlaně starého člověka. Co z nich můžeš přečíst? Jak myslíš, že se změní tvoje ruka za padesát let?“

Vlastní reflexe: Vystoupení pro důchodce připravuji s dětmi každoročně. Při této příležitosti mne napadlo využít situace k této výtvarné činnosti. Důchodci se na děti vždy velmi těší a myslím, že je tomu i naopak. Velmi rádi si s dětmi povídají a vzpomínají na čas svého mládí. Byli ochotni si nechat vyfotografovat ruce od dětí, aby je později mohly srovnat se svými a využít je ve své práci. Již při návratu zpět do školy, se děti svěřovaly se svými pocity a dojmy.

Jirka (7 let): „Moje ruce jsou proti rukám starých lidí krásně hladoučké.“

Viktor (8 let): „Taky ještě nepracovaly, počkej, až budeš stavět dům.“

Tereška (6 let): „Já myslím, že moje nebudou tolik vrásčité.“

Ondřej (6 let): „Proč si to myslíš?“

Anežka (7 let): „Já takhle stará nebudu.“

Obr. 32: Obrazová příloha k lekci Ruce

4.3 Reflexe a analýza některých hodin z výtvarné řady Zima

V této části bych ráda shrnula a refletovala činnosti, které jsem s dětmi realizovala prakticky. Samotná realizace výtvarných činností pro mne nebyla tak náročná jako její příprava. Nikdy jsem podobný projekt nezpracovávala. Trvalo mi několik měsíců, než jsem společně s dětmi dala dohromady náměty, ujasnila si některé myšlenky, stanovila si výtvarný problém a snažila se to vše nasměřovat k cílům, které jsem chtěla při zpracování výtvarného projektu splnit.

Děti spolupracovaly s nadšením (výjimkou byly některé dny, kdy byly příliš unavené z vyučování a nebylo snadné je pro činnost získat). Většinou je ale motivace a nadšení ostatních dětí přimělo ke tvoření. Činnosti, které jsem s dětmi realizovala (kromě malby sněhových vloček) tvořily všechny děti. To pro mne bylo (zvláště u činností ve školní družině, kdy jsou aktivity dobrovolné) dokonalou odměnou.

Největší problém byl asi v organizaci u činností ve skupině. Ne vždy se podařilo domluvit, jak budou děti ve skupině pracovat. Někteří se snažili i v průběhu činnosti přestoupit do jiné skupiny, zvláště pokud se jim úplně nedařilo, nebo nebyli spokojeni se složením skupiny. Pro další pedagogickou práci bych si stanovila cíl i nadále rozvíjet kooperaci mezi dětmi, umění naslouchat druhému a být tolerantní k práci druhých. Převahou vůdčích typů bych se vyvarovala tím, že bych do dvojic zařazovala podobné typy dětí.

Při hodnocení jsem se snažila hlavně o to, abych nehodnotila výkon jednotlivých prací, ale spíše radost, zaujetí a snahu, kterou děti při práci měly. To stejné jsem se snažila podporovat i u dětí, když si hodnotily své práce navzájem. Využila jsem také nápadů dětí (změna techniky, využití situace, kdy napadl čerstvý sníh a děti samy přišly s tím, že se dá tvořit i venku).

Snad se mi alespoň u některých aktivit podařilo to, aby si děti odnesly skutečné prožitky a vnitřní motivovanost pro projekt, která se bude souviset i se světem „mimo školu“.

5. Závěr

Spolu s dětmi jsme během tří měsíců absolvovali 14 lekcí z mnou navrhovaného projektu, který se týkal ročních období. Na tomto místě své bakalářské práce se pokusím zhodnotit, v čem a jakým způsobem výtvarné aktivity ovlivnily děti a jak mohly rozvíjet jejich osobnost.

Jak se mi postupně ukázalo, jedním z cílů mého projektu, který nyní považuji za důležitý, bylo dětem nabídnout „spříznění a splynutí s přírodou“ zprostředkované skrze téma ročních období. Mým záměrem bylo *uvidět* (smyslově i intelektuálně) přírodu jako hlavního aktéra změn kolem nás, ale také jako projekční plátno, na kterém se různé změny odehrávají. Snažila jsem se o návrat k přírodě, k lidství a umění, a to nejen povídáním a tvořením v přírodě a o přírodě (růst, pučení, klubání), ale také povídáním a tvořením s tím, co z přírody vzešlo (lidé, různé materiály), a o tom, jak s přírodou zacházíme, jak se k ní vztahujeme, co z ní používáme, co do ní vracíme.

Domnívám se, že při tvorbě mohly děti uplatňovat svou subjektivitu, a to především tím, že hledaly řešení daného výtvarného problému na základě svých vlastních zkušeností. Snažila jsem se o rozvíjení jejich komunikačních schopností. Například tím, že děti dostaly prostor slovně vyjádřit vlastní dojmy z výtvarných aktivit, měly možnost ostatním své dílo představit, navzájem si výsledky výtvarné činnosti hodnotit. Rozvíjet komunikaci a tvůrčí spolupráci se povedlo také při skupinové práci. Děti jsem vedla k tomu, aby se dokázaly mezi sebou domluvit a zrealizovat tak zadaný úkol. V rámci realizace projektu jsem si také ověřila, jak je důležité nabídnout dětem hravější formu výtvarných činností ve školní družině. Takové činnosti aktivují dětskou spontánnost a zprostředkovávají jim určitý smyslový zážitek.

Uvědomila jsem si, že samotná realizace lekcí z didaktické části nebyla nakonec tak náročná, jako jejich příprava. I když jsem se snažila jednotlivé části důkladně promyslet, v některých aktivitách se vyskytly problémy (většinou organizační). Tento fakt беру jako dobrou zkušenost a ponaučení pro svou další činnost s dětmi na zbývajících částech tohoto projektu.

Mohu jen pevně doufat, že se mi podařilo něco dětem ve svých lekcích předat a něco nového je naučit. Snad získaly nové pohledy na místo pro výtvarné aktivity a umění v naší družině. Já za sebe mohu konstatovat, že pro mě to byly nevšední chvíle, kdy jsem mohla sledovat, jak je dětská fantazie a nadšení bezmezné a jak se dokážou děti rozzářit a soustředit, když se pro něco nadchnou. V budoucnu bych chtěla zrealizovat i ostatní didaktické řady svého projektu.

POUŽITÁ LITERATURA:

BAUER, A.: *Dějiny výtvarného umění*. Olomouc: Rubico, 1998 ISBN 80 - 85839 - 25 - 3

BLÁHA, J., SLAVÍK, J.: *Průvodce výtvarným uměním 5. I.VZD.* Praha: SPL Práce, 1997 ISBN 80 - 208 - 0432 - 3.

GOTTLIEB, L.: *Malířství 20. Století*. Praha: Rebo Productions, 1996. ISBN 80 - 85815 - 48 - 6.

HÁJEK, B. a kolektiv.: *Jak vytvořit vzdělávací program pro školní družiny*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978 - 80 - 7367 - 233 - 1.

HORKÁ, H.: *Ekologická výchova na 1. stupni základní školy*. Brno: Masarykova univerzita, 1993

LANGHAMMEROVÁ, J.: *Čtvero ročních dob v lidové tradici*. Praha: Petrklíč, 2008. ISBN 978 - 80 - 7229 - 171 - 7.

PÁVKOVÁ, J., HÁJEK, B., HOFBAUER, B., HRDLIČKOVÁ, V., PAVLÍKOVÁ, A.: *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2002 ISBN 80 - 7178 - 711 - 6.

ROESELOVÁ, V.: *Techniky ve výtvarné výchově*. Praha: Sarah, 1996 ISBN 80 - 902267 - 1.

ROESELOVÁ, V.: *Řady a projekty ve výtvarné výchově*. Praha: Sarah, 1997. ISBN 80 - 902267 - 2 - 8.

ROESELOVÁ, V.: *Námět ve výtvarné výchově*. Praha: Sarah, 2000. ISBN 80 - 902267 - 4 - 4.

RUHRBERG. SCHNECKENBURGER. FRICKEOVÁ. HONNEF.: *Umění 20. Století*. Köln: Taschen, 2004 ISBN 80 - 7209 - 521 - 8.

SLAVÍKOVÁ, V.: *Tvořím, tvoříš, tvoříme*. Praha: UK v Praze, Pedagogická fakulta, 2007 ISBN 978 - 80 - 7290 - 341 - 2.

SLAVÍKOVÁ, V., SLAVÍK, J., HAZUKOVÁ, H.: *Výtvarné čarování*. Praha: UK v Praze, Pedagogická fakulta, 2000 ISBN 80 - 7290 - 016 - 1.

ŠAMŠULA, P.; ADAMEC, J.: *Průvodce výtvarným uměním I*. Praha: Práce 1994. ISBN 80-208-0323-8.

ŠAMŠULA, P.; HIRSCHOVÁ.: *Průvodce výtvarným uměním IV*. 1. vyd. Praha: Práce 1994. ISBN 80-208-0008-5.

ŠAMŠULA, P.: Obrazárna v hlavě 1 - 2. Praha: SPL - Práce, 1996. ISBN 80 - 208 - 0380 - 7.

ŠAMŠULA, P.: Obrazárna v hlavě 3. Praha: SPL - Práce, 1997. ISBN 80 - 208 - 0429 -3.

Valenta, J.: *Projektová metoda ve škole a za školou*. Praha: IPOS, 1993. ISBN 80-7068-066-0.

ZHOŘ, I.: *Proměny soudobého výtvarného umění*. Praha: SPN, 1992. ISBN 80 - 04 - 25555 - 8.

Odkazy a další zdroje:

<http://www.vachal.cz/>

<http://cs.wikipedia.org/wiki/Led>

<http://www.maudcaffe.net/galerie/petr-ficaj-stromy-hnizda/>

<http://www.zdeneksklenar.cz/vystavy/milan-grygar-akusticke-kresby-a-partitury>

<http://abart.artarchiv.cz/osoby.php?IDosoby=245>

http://www.arome.cz/index.php?page=parfemy_clanky&clanek=1

http://www.magtypo.cz/buxus/generate_page.php?page_id=304&buxus_typo=f17a92183f0714f9c9afb256a8c87010

<http://alexander-calder.navajo.cz/>

http://www.galerie-drtikol.com/?p=stala_expozice

<http://www.galeriesecese.cz/index.php?mod=vystavy&detail=4&lang=cz>

http://www.bkc.cz/fotogalerie/2007/Simon_Brejcha/slides/Simon_Brejcha_14.html

<http://www.e-architekt.cz/index.php?PIId=2265&KatId=7>

<http://images.google.cz/images?hl=cs&lr=&um=1&q=op+art&sa=N&start=0&ndsp=20>

<http://www.hapestetika.cz/index.php?idw=2>

http://cs.wikipedia.org/wiki/Albrecht_D%C3%BCrer

<http://images.google.cz/images?hl=cs&lr=&um=1&q=Hans+Hartung&sa=N&start=60&ndsp=20>

<http://sbirky.cmvu.cz/>

http://www.galeriecheb.cz/obr_vvstavv/422006_horka_jehla@1.jpg

http://skoly.praha.eu/files/=53334/V%c3%bdtvarn%c3%a1+v%c3%bdchova_k+tisku.pdf

<http://www.keramika-sklo.cz/zobraz.php?searchtext=d%9Eb%E1n%F9>

<http://www.sejn.cz>

<http://www.artbohemia.cz/>